BEPALING VAN DE GEMEENTEGRENZEN IN 1826

Kees Floor

In 1832 ging in Nederland het Kadaster van start. De voorbereidingen hadden ruim twintig jaar in beslag genomen. In die aanloopperiode hadden landmeters onder andere de gemeentegrenzen vastgelegd, percelen opgemeten en kadastrale kaarten vervaardigd. Elk jaar werd besloten welke gemeenten het jaar daarop aan de beurt waren. Zo stonden de destijds afzonderlijke Noord-Hollandse gemeenten Petten en Zijpe & Hazenpolder[1] op de rol voor het jaar 1826.
Kort daarvoor waren er enkele veranderingen in het kaartbeeld opgetreden: het Noord-Hollands kanaal was gereed gekomen en de polder Koegras was bedijkt. Zijpe & Hazenpolder grensde in het noorden aan de Zuiderzee; de Anna Paulownapolder moest namelijk nog worden drooggelegd (afb. 1).

Afb.1 Kaart van de kop van Noord-Holland. Situatie zoals tijdens de vaststelling van de gemeentegrenzen van Zijpe & Hazenpolder en Petten in 1826. Het Noord-Hollands kanaal is gereed, de polder Koegras is ingedijkt maar de Anna Paulownapolder is nog niet drooggemaakt. Uitsnede uit Kaart van de Zuiderzee van Dirk Joseph Thomkens, 1841. Bron: Zuiderzeecollectie.

1 Noot van de Redactie: In dit artikel wordt de naam Hazenpolder gebruikt voor de polder, die toen zo heette maar nu officieel Hazepolder heet. De polder heette oorspronkelijk Hasepolder en is vernoemd naar Servaas De Hase.

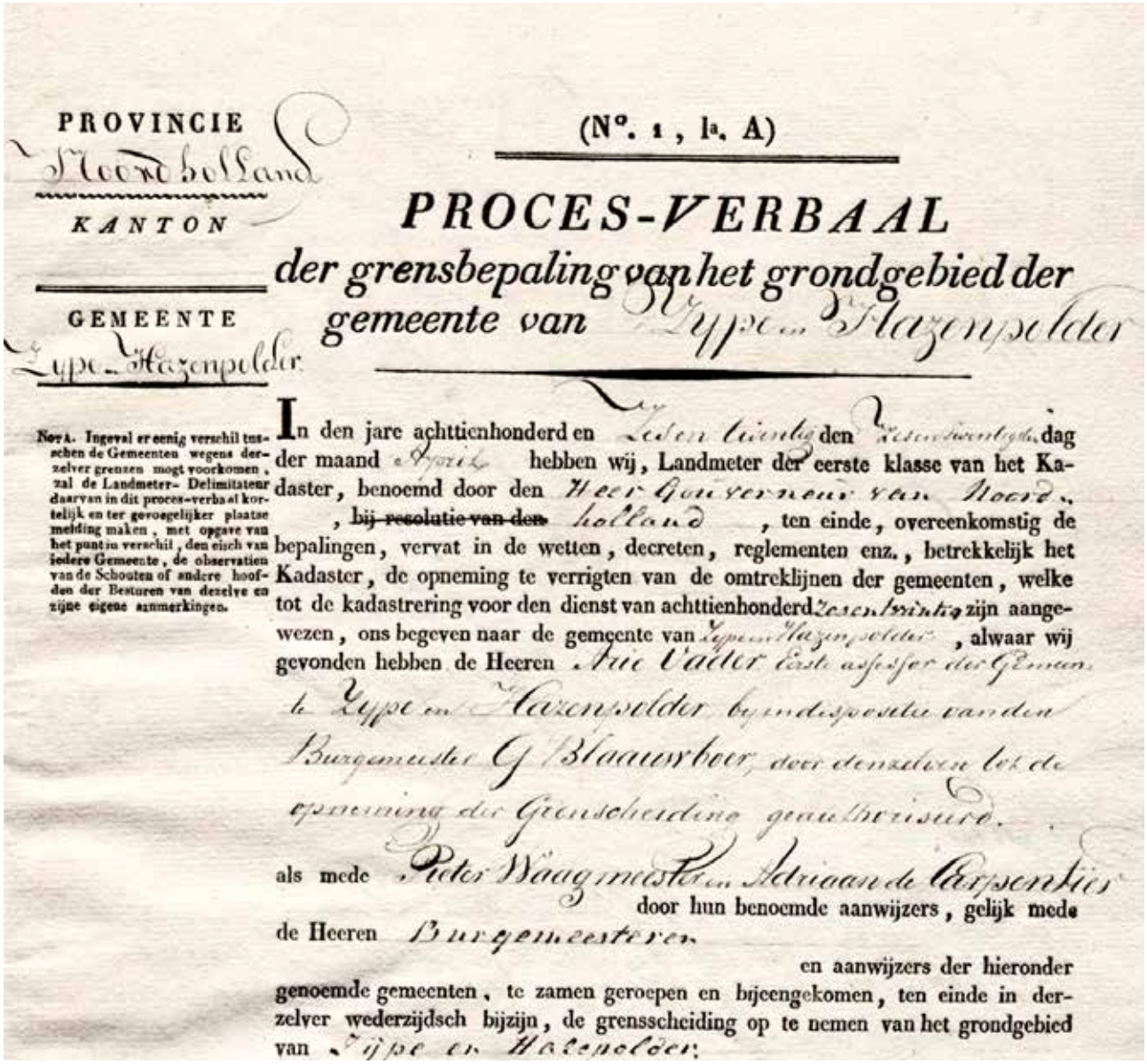

PROVINCIE Noord Holland

KANTON

GEMEENTE Zijpe & Hazenpolder

(N°. 1, la. A)

PROCES-VERBAAL

der grensbepaling van het grondgebied der gemeente van Zijpe en Hazenpolder

Nota. Ingeval er eenig verschil tusschen de Gemeenten wegens derzelver grenzen mogt voorkomen, zal de Landmeter- Delimitateur daarvan in dit proces-verbaal kortelijk en ter gevoegelijker plaatse melding maken, met opgave van het punt in verschil, den eisch van iedere Gemeente, de observatien van de Schouten of andere hoofden der Besturen van dezelve en zijne eigene aanmerkingen.

In den jare achttienhonderd en zeven [illegible] den [illegible] dag der maand April hebben wij, Landmeter der eerste klasse van het Kadaster, benoemd door den Heer Gouverneur van Noord-Holland, ~~bij resolutie van den~~, ten einde, overeenkomstig de bepalingen, vervat in de wetten, decreten, reglementen enz., betrekkelijk het Kadaster, de opneming te verrigten van de omtreklijnen der gemeenten, welke tot de kadastrering voor den dienst van achttienhonderd zeven [illegible] zijn aangewezen, ons begeven naar de gemeente van Zijpe en Hazenpolder, alwaar wij gevonden hebben de Heeren Jan Valter Eerste assessor der Gemeente Zijpe en Hazenpolder bij indisposite van den Burgemeester G. Blaauwboer, door denzelven tot de opneming der Grenscheidinge gemachtigd.

als mede Pieter Waagmeester en Adriaan de Carpentier door hun benoemde aanwijzers, gelijk mede de Heeren Burgemeesteren en aanwijzers der hieronder genoemde gemeenten, te zamen geroepen en bijeengekomen, ten einde in derzelver wederzijdsch bijzijn, de grensscheiding op te nemen van het grondgebied van Zijpe en Hazenpolder;

Afb. 2 Deel van het eerste blad van het proces-verbaal van grensbepaling van de gemeente Zijpe & Hazenpolder uit 1826. Bron: Noord-Hollands Archief, Haarlem.

Voorbereidingen

De gemeentegrenzen van alle Nederlandse gemeenten werden standaard vastgelegd in een proces-verbaal van grensbepaling (afb. 2). Aan het opmaken daarvan waren doorgaans de nodige voorbereidingen voorafgegaan. Gegevens over wat er reeds bekend was over het verloop van de grenzen, werden verzameld en benut. Zo hadden de toenmalige heren van Petten en van Callantsoog in 1701 al een gezamenlijke-grensbeschrijving op papier gezet waarop men kon terugvallen. Ook andere grenzen tussen wat later gemeenten zouden worden, hield men al honderden jaren aan.

Van buurgemeenten Schagen, Sint Maarten en Warmenhuizen waren in aanloop naar de vorming van het kadaster de gemeentegrenzen – met onder andere Zijpe & Hazenpolder – al bepaald in 1819, die van Groet en Schoorl in 1821. Ook die gegevens kon men dus gebruiken bij de formele vaststelling van de gemeentegrenzen.

Waar nodig ging men nog op het terrein kijken hoe de grenzen precies liepen of vastgesteld zouden moeten worden. Landmeters van de eerste klasse A. van Diggelen en A. van Oosterhout, die de grensbepalingen van Zijpe & Hazenpolder respectievelijk Petten samen met de betrokken burgemeesters uitvoerden, stelden de grensbeschrijvingen op en vervaardigden schetsen van grensscheiding, die als bijlage bij het proces-verbaal van grensbepaling zouden worden gevoegd (afb. 3). De schetsen waren niet bedoeld als plattegrond; het ging alleen om de ligging van de gemeentegrenzen.

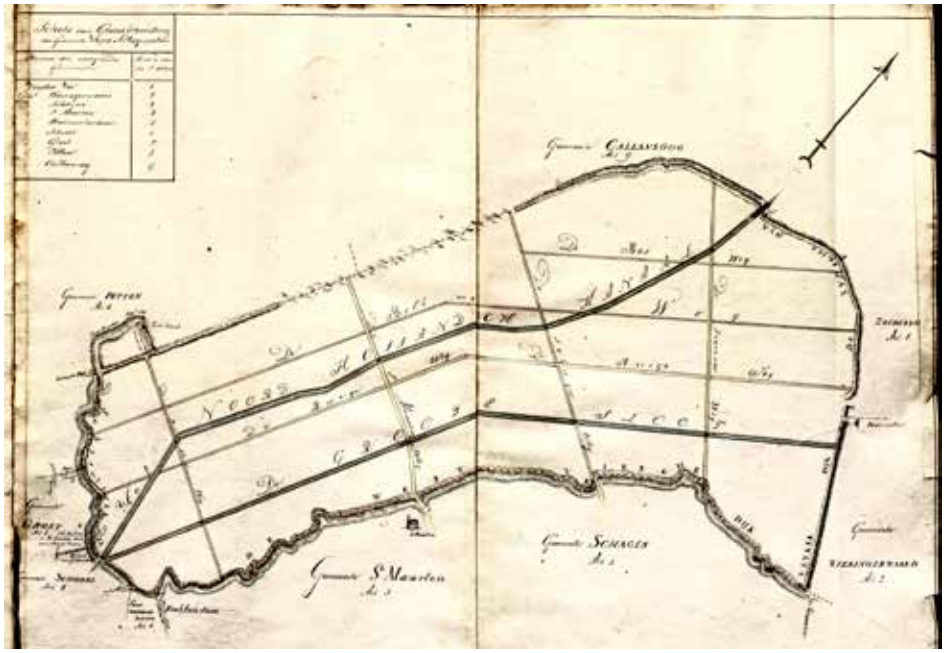

Afb. 3 Schets van grensscheiding van de gemeente Zijpe & Hazenpolder. Noord is rechtsboven. Bijlage bij het proces-verbaal van grensbepaling van de gemeente Zijpe & Hazenpolder uit 1826. Vervaardiger: A. van Diggelen, landmeter van de eerste klasse. Bron: Noord-Hollands Archief, Haarlem.

Proces-verbaal van grensbepaling

Als alle informatie verzameld was, kon het proces-verbaal van grensbepaling worden opgemaakt, getekend en gesloten. Zo'n document bevatte evenveel artikelen als er buurgemeenten en/of aangrenzende wateroppervlakken waren. Zijpe & Hazenpolder had acht buurgemeenten (zie afb. 4) en grensde aan de Zuiderzee; het proces-verbaal van grensbepaling bevatte dus negen artikelen. Petten had vier buurgemeenten (Callantsoog, Zijpe & Hazenpolder, Groet en Schoorl) en grensde aan de Noordzee; de gemeentegrens werd beschreven in vijf artikelen. De grenzen met de buurgemeenten varieerden sterk in lengte. Erg kort waren die van Petten met Groet (322 meter) en die van Zijpe & Hazenpolder met Warmenhuizen (249 meter). Het langst was de grens van Zijpe & Hazenpolder en Sint Maarten: 8,6 kilometer. Het Noordzeestrand van Petten strekte zich uit over een lengte van bijna 7,5 kilometer.

Zijpe & Hazenpolder

Het verloop van de grenzen werd in het proces-verbaal van grensbepaling genoteerd aan de hand van een fictieve, in het geval van Zijpe & Hazenpolder 41 kilometer lange wandeling langs de buitengrenzen van de gemeente. Men liep met de wijzers van de klok mee; het grondgebied van Zijpe & Hazenpolder hield men steeds aan de rechterhand. Deelnemers van de rondwandeling zouden zijn geweest landmeter Van Diggelen, burgemeester Gerrit Blaauboer Jochemz en de burgemeesters van de overige, aangrenzende gemeenten. De burgemeesters lieten zich bijstaan door enkele zogenoemde aanwijzers, ingezetenen die goed op de hoogte waren van de ligging van de grenzen. In totaal ging het om 26 man.

De fictieve wandeling rond Zijpe begon aan de Zuiderzee bij het Noord-Hollands kanaal, waar het grondgebied van de gemeente Callantsoog begon. Vervolgens liep het gezelschap in oostelijke richting langs de Zijper dijk tot aan de grens met Wieringerwaard. Daar werd een beschrijving van het zojuist afgelegde grenstraject opgesteld en getekend voor akkoord door de delegatie van Zijpe & Hazenpolder en (namens de Zuiderzee) de landmeter.

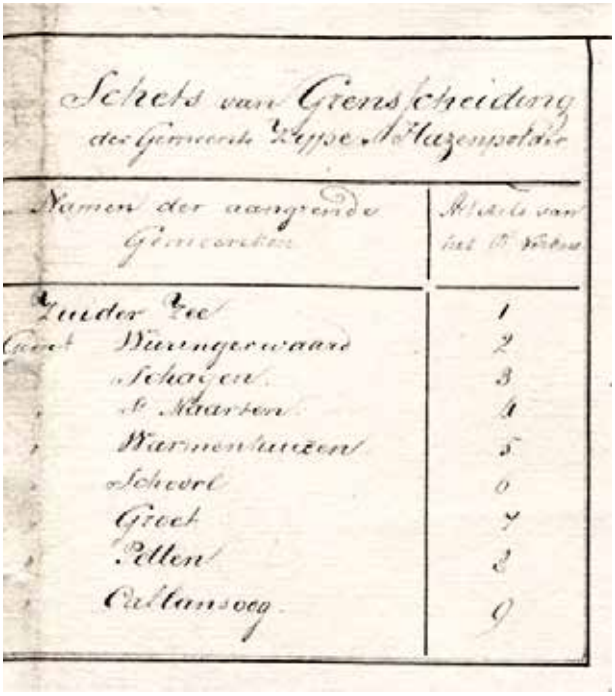
Schets van Grens scheidung
der Gemeente Zijpe & Hazenpolder

Namen der aangrende Gemeenten	Nr. als van het N. Noord
Zuider Zee	1
Wieringerwaard	2
Schagen	3
St. Maarten	4
Warmenhuizen	5
Schoorl	6
Groet	7
Petten	8
Callantsoog	9

Afb. 4 Buurgemeenten van Zijpe & Hazenpolder, 1826. Uitsnede uit afb. 3, linksboven.

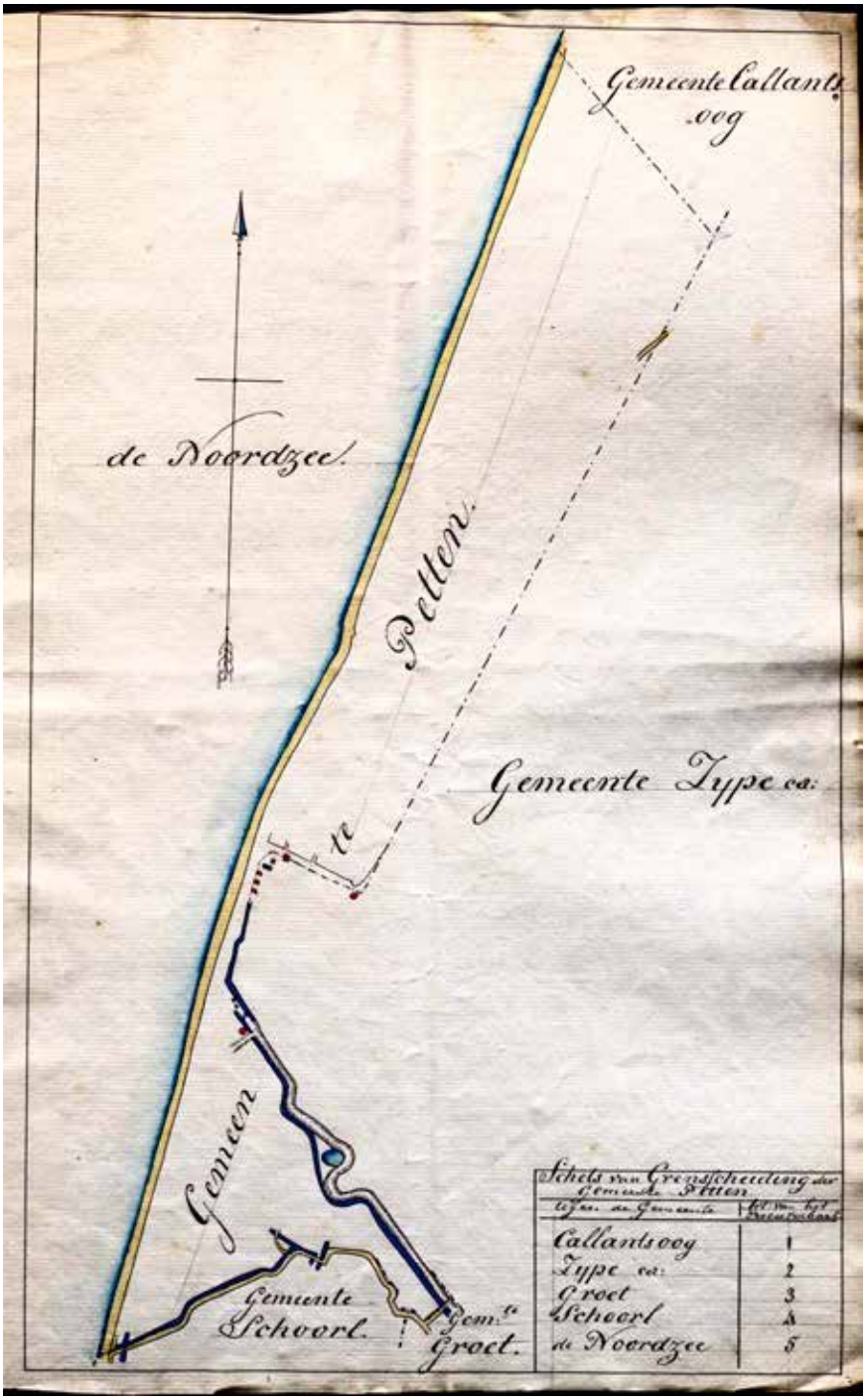

Afb. 5 Schets van grensscheiding van de gemeente Petten. Noord is boven. Bijlage bij het proces-verbaal van grensbepaling van de gemeente Petten uit 1827. Vervaardiger: A. van Oosterhout, landmeter van de eerste klasse. Bron: Noord-Hollands Archief, Haarlem

Daarna liep, nog steeds volgens het proces-verbaal van grensbepaling, het gezelschap langs de Slikkerdijk tot de grens met Schagen. Daar werd een beschrijving van de grens met Wieringerwaard op papier gezet en ondertekend door de delegaties van de betrokken gemeenten. Vervolgens verder langs de West-Friese Zeedijk tot het dorp Sint Maarten enzovoorts, tot men via Warmenhuizen, Schoorl, Groet, Petten en Callantsoog weer uit kwam bij het punt waar de zogenaamde rondwandeling was begonnen.

Petten

De grenzen van de gemeente Petten werden op eenzelfde manier vastgelegd. Daarbij ging het om een fictieve rondgang van bijna 19 kilometer met landmeter Van Oosterhout, burgemeester Pieter Langedijk en nog veertien andere burgemeesters of aanwijzers (afb. 5). De fictieve wandeling begon aan het Noordzeestrand en men liep, zoals voorgeschreven, met de wijzers van de klok mee rond het grondgebied van de gemeente. De beschrijving van de grens tussen twee gemeenten komen we tegen

in het proces-verbaal van grensbepaling van elk van die beide gemeenten. De informatie is in principe identiek, ook al wordt de grens in tegengestelde looprichtingen beschreven. Bij Petten bevatte het artikel dat de grens met Callantsoog beschrijft echter extra informatie. Men verwijst daarin namelijk nadrukkelijk naar de eerder genoemde, destijds meer dan honderd jaar oude afspraken uit 1701 tussen de heer van Petten en die van Callantsoog.

Grenspalen

Landmeters die gemeentegrenzen kwamen opnemen, hadden nadrukkelijk de instructie gekregen om waar mogelijk grenzen vast te stellen die gemakkelijk in het terrein zouden kunnen worden teruggevonden. De oevers van de Noordzee en de Zuiderzee, de Ringsloot van de polder de Zijpe en de talrijke dijken en daarlangs lopende bermsloten, boden op veel plaatsen houvast. Waar zulke kenmerken ontbraken, zoals op het strand of in de duinen en de nollen, boden grenspalen een uitkomst. Zo werd de grens tussen Petten en Callantsoog bepaald door een rechte lijn over twee palen waarvan de posities in de eerder genoemde overeenkomst uit 1701 nauwkeurig waren vastgelegd. In de duinen en nollen tussen Zijpe & Hazenpolder enerzijds en Petten en Callantsoog anderzijds was de grens gemarkeerd met stenen palen. Volgens de zogeheten chromo-topographische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, uitgave 1910, ging het om zo'n tien palen. Ook rond de Hazenpolder en in de Hondsbossche duinen op de grens van Petten en Schoorl stonden grenspalen.
De palen waren al geplaatst bij eerdere gelegenheden waarbij grenzen moesten worden aangeduid. Er werden in 1826 of 1827 op de hier besproken gemeentegrenzen volgens de desbetreffende processen-verbaal van grensbepaling geen palen geplaatst op nieuwe posities. Wel werd het overblijfsel van een paal bij de zogeheten Callantsoger klift op de grens van Callantsoog en Zijpe & Hazenpolder vervangen door een nieuw, beter opvallend exemplaar.

Meer instructies

De landmeters hadden nog meer instructies meegekregen voor de uitvoering van hun werkzaamheden. Er moest, om een eerlijke belastingheffing mogelijk te maken, overal in Nederland gewerkt worden met dezelfde eenheden. De in het Pettemer procesverbaal van grensbepaling genoemde afstand tussen de twee palen op de grens met Callantsoog, die in het oorspronkelijke document van 1701 was opgegeven in roeden, Hondsbosse maat, moest dan ook omgerekend worden naar Nederlandse ellen (meters).
Een ander aandachtspunt was dat de grenzen bij voorkeur niet dwars door bestaande percelen moesten lopen. Desondanks liep de grens tussen Zijpe & Hazenpolder en Petten aan de noordkant van de Hazenpolder dwars door de woning van een zekere Pieter Krans over de schoorsteen boven de middelste muur van zijn huis (afb. 6).[2]
Hoewel deze situatie bepaald geen schoonheidsprijs verdiende, had men kennelijk hiervoor gekozen omdat andere oriëntatiepunten ontbraken.

Afb. 6. Het dorp Petten in 1826. De min of meer verticale lijn links is de grens met Petten, die dwars door een op de kaart aangegeven woning loopt. Uitsnede uit de kadastrale kaart (het zogenoemde minuutplan) van Petten, sectie B. Vervaardiger: A. van Oosterhout, landmeter van de eerste klasse. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

2 Noot van de Redactie: In ZHB 198903, W. Siewertsen: Herbergen, Bierstekerijen en Koffiehuizen in Petten en Hazepolder. De herberg "In Egmond aan Zee" werd gebouwd op de grens van Petten en de Zijpe, in de barmte van de Hasedwarsdijk in Het Vlak van Petten bij het Kerkepad. Het grootste deel van de herberg lag op het grondgebied van Petten maar een uitbouw van de herberg lag in de Zijpe. Het vertrek in de uitbouw heette " De Zijper Kamer" en had een schuifraam met uitzicht op de Hasedwarsdijk. Van 1811 tot 1837 was Pieter Krans de eigenaar.